

Esettanulmány a vizuális modalitású nem verbális viselkedés multimodális kommunikációban betöltött szerepéről

Németh T. Enikő

SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék
MTA-DE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport

Szabó Éva¹

MTA-DE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport

Császár Dorina

SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Gera Renáta

SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Béres Tamara

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola

Összefoglaló

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy a vizuális modalitású nem verbális viselkedés milyen szerepet tölt be a multimodális verbális kommunikációban. A multimodális verbális kommunikáció elméleti szempontú jellemzéséből kiindulva empirikus elemzéseken keresztül megmutatjuk, hogy a multimodális verbális kommunikációban a különböző nem verbális és verbális modalítások kontextusfüggő módon, együttesen hogyan hozzák létre a közvetített tartalmakat. Emellett az esettanulmány olyan szempontokat ismertet, melyek társadalmilag is hasznosíthatók, mivel a verbális és nem verbális viselkedés elemzésével feltárja, miért olyan népszerűek és hatásosak a járványszkeptikus és oltásellenes nézetek képviselői.

Kulcsszavak: multimodális verbális kommunikáció, nem verbális viselkedés, vizuális modalitás, gesztusok

1. Bevezetés

Tanulmányunkban a vizuális modalitású nem verbális viselkedésnek a multimodális kommunikációban betöltött szerepét vizsgáljuk az ATV *Csatt: Koronavírus-vita* című 2020. szeptember 21-i műsora egy részletének elemzése segítségével. A téma aktualitása kettős. Egyrészt fontos a nyelvtudomány, azon belül a pragmatika és a diskurzuselemzés számára, másrészt konkrét társadalmi hasznossággal bír. Az esettanulmány jelentősége a pragmatika területén abban rejlik, hogy a kommunikációkutatásban az utóbbi két évtizedben a figyelem a szóbeli verbális kommunikáció

¹ A tanulmány társszerzője az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-4-SZTE-195. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával vett részt a kutatásban.

multimodalitására irányult, főként arra keresve a választ, hogy a különböző nem verbális (akusztikus és vizuális) és verbális modalitások hogyan hozzák létre a kommunikálni kívánt tartalmakat, továbbá ezen belül a kommunikátorok szándékainak a teljesüléséhez miként járulnak hozzá a nem verbális modalitások. Az ember–gép kommunikáció létrehozásának igénye felerősítette ezeket a kutatásokat, és a multimodális kommunikáció vizsgálatához gépi elemző- és annotáló eszközöket is biztosított (vö. pl. Hunyadi–Szekrényes 2020). Kutatásunkkal mi is ennek a kutatási iránynak a sikerességéhez kívánunk hozzájárulni.

Vizsgálatunk társadalmi aktualitását az adja, hogy 2020-ban a koronavírus-járvány létezésével, a maszkviseléssel és a lehetséges védekezési módokkal, szigorításokkal kapcsolatban számos szkeptikus vélemény fogalmazódott meg a társadalom különböző rétegeiben. A vírus- és járványszkeptikus nézetek a szociális médiában nagyon nagy teret nyertek, illetve a tömegmédiában is megjelentek. Az oltások elkészültével pedig a vírus- és járványszkepticismus oltásellenességgel is kiegészült. Felmerül a kérdés, hogy lehetnek olyan népszerűek és hatásosak ezek a nézetek? A különböző tv-csatornákon számos vitaműsort közvetítettek az eltérő véleményt megfogalmazók részvételével, az általunk elemzett *Csatt: Koronavírus-vita* című műsor egy a sok közül. Egy részletének multimodális elemzésével, pontosabban a vitában részt vevők vizuális modalitású nem verbális viselkedésének az elemzésével a néhány sorral feljebb feltett kérdésre adandó válaszhoz szeretnénk adalékot szolgáltatni.

Teljesítendő céljainkat, tanulmányunkat a következőképpen építjük fel. A 2. fejezetben definiáljuk a multimodálisnak tekinthető verbális kommunikációt, majd a 3. fejezetben a nem verbális kommunikáció lehetséges modalitásait és szerepét tárgyaljuk a multimodális kommunikációban, és bevezetjük a nem verbális viselkedés fogalmát. A 4. fejezetben bemutatjuk az elemzendő korpuszunkat, valamint a multimodális elemző eszközünket, az ELAN szoftvert. Az 5. fejezetben következik az elemzés, a 6. fejezetben pedig összefoglaljuk vizsgálatunk eredményeit és megfogalmazzuk konklúzióinkat.

2. A szóbeli verbális kommunikáció mint multimodális kommunikáció

A szóbeli verbális személyközi kommunikációt empirikusan megfigyelve azt tapasztalhatjuk, hogy a kommunikáció valójában nemcsak valamely természetes nyelvnek mint kódnak a használata révén zajlik, hanem nem verbális jelrendszerek (pl. gesztusnyelv, mimika) és jelrendszerhez nem köthető, konkrét szituációba ágyazott viselkedések, jelzések segítségével (Németh T. 2005; 2019). A kommunikátorok minden rendelkezésükre álló eszközt felhasználnak a szóbeli verbális kommunikációban annak érdekében, hogy hatékonyan közvetíthessék partnereik számára az explicit és/vagy implicit módon közölni szándékolt információt (Németh T. 2020: 5). Figyelembe véve partnereik perspektíváit, de saját perspektívájukból kiindulva (vö. Németh T. 2015; 2019; 2020), a kommunikátorok informatív és kommunikatív szándékaiktól vezérelve létrehoznak a verbális kód alkalmazása mellett olyan fizikai stimulusokat (változásokat), amelyek vagy kódhasználaton alapulnak, azaz nem verbális jelrendszereket vesznek igénybe, vagy pedig kódhasználat nélkül,

sztuációhoz kötött viselkedések. A szóbeli verbális kommunikáció az említett kommunikációs formák dinamikus interakciója, ezért a *verbális* jelző használata valójában kissé megtévesztő megnevezés, mert a személyközi kommunikációnak csak az egyik lehetséges jelrendszerére utal (Németh T. 2020: 5). Olyan szóbeli személyközi kommunikáció viszont, amelyben a kommunikátor csak egy természetes nyelvet használ, de semmilyen nem verbális jelrendszert vagy szituációba ágyazott viselkedést nem, nemigen létezik.

A természetes nyelvet is használó szóbeli személyközi kommunikációnak ilyen értelemben vett multimodalitása ma már nem kérdéses az emberi kommunikáció, sőt, az ember-gép kommunikáció lehetőségeinek a kutatásában (vö. pl. Hunyadi 2011; Németh T. 2011; 2020; Hunyadi–Szekrényes 2020). A verbális kommunikáció multimodalitásából eredően a személyközi kommunikáció különböző formái különböző módokon kombinálódnak egymással. Fontos hangsúlyozni, hogy a verbális kommunikáció nemcsak a nem verbálissal, hanem a kódhasználat nélküli kommunikációval is kombinálódhat. Sperber és Wilson (1995 [1986]: 48) az osztenzív-következtetési kommunikációt illusztrálva említi a következő példát. Mari és Péter ülnek egy padon a parkban, amikor Mari megpillantja egy közös ismerősüket közeledni. Előre hajol a padon, hogy közeleje Péterrel, jön a közös ismerősük. Mari a létrehozott stimulussal (előre hajlással), azaz osztenzív viselkedésével informatív szándékának megfelelően információt közöl Péterrel (jön a közös ismerősük), valamint magát az informatív szándékát is fel szeretné ismertetni Péterrel, azaz kommunikatív szándéktól vezérelve hajtja végre a szituációba ágyazott viselkedést. Ha Mari az előre hajlás mellett meg is szólal és azt is mondja Péternek, hogy *Nézd csak, Péter, ott jön János*, akkor a kódhasználat nélküli kommunikáció és a verbális kommunikáció kombinálódik egymással (Németh T. 2005: 82). Sőt, az is elképzelhető, hogy Mari még a mutató ujjával abba az irányba is mutat, ahonnan János érkezik, azaz a végrehajtott kommunikációs formák közé még a gesztusnyelv egy jelének a használatát is bevonja.²

Az iménti gondolat kísérletben elemzett személyközi kommunikáció említett formái a multimodális kommunikáció egy-egy modalitásának tekinthetők. Az egyes modalitásokhoz tartozó stimulusok között pragmatikai munkamegosztás figyelhető meg az információközlés megvalósításában, az általuk közölt jelentések, illetve funkciók egybeeshetnek, erősíthetik egymást, kiegészíthetik egymást, de ellent is mondhatnak egymásnak, akár felül is írhatják egymást (Németh T. 1990; 2020).

A szóbeli verbális kommunikáció multimodalitása mellett fentebb említettük még a perspektivikusságot és az intencionalitást. A verbális kommunikációnak van még egy negyedik jellemzője, amely a multimodalitással is kapcsolatban van: a temporális szekvencialitás. A multimodális verbális kommunikáció egyes modalitásaiban létrehozott stimulusok szekvenciákba rendeződnek egymással interakcióba lépve, ami egy koherens diskurzus kialakulásához járul hozzá (Goodwin 1981; Abuczki 2011; Tóth 2011; Németh T. 2020). A pragmatikailag annotált HuComTech korpusz elemzése során Abuczki, Bódog és Németh T. (2011) meggyőzően kimutatták, hogy a verbális és a nem verbális (akusztikus és vizuális) kódok a kommunikációs eseményben összekapcsolódnak egymással, azaz a különböző modalitások

² Mari és Péter Sperber és Wilsontól (1995 [1986]: 48) idézett eredeti példáját Németh T. (2005; 2020) több tanulmányában is elemzi, illetve gondolat kísérletek formájában módosítja.

szekvenciális szerveződése együttesen határozzák meg az interakció dinamikus folyását.

Mivel a kommunikátor egyszerre, egyidejűleg több modalitásban is létrehoz stimulusokat, a multimodális verbális kommunikáció alapegységének a multimodális kommunikációs aktust célszerű tartani, a pusztán verbális megnyilatkozás helyett (vö. Abuczki–Bódog–Németh T. 2011).

Figyelembe véve a fenti négy tulajdonságot, Németh T. (2019: 293) munkáját követve, a multimodális verbális kommunikációt a következőképpen határozzuk meg:

(1) **A multimodális verbális kommunikáció definíciója:**

A kommunikátor és a kommunikációs partnere által osztott közös perspektívába helyezkedve, a kommunikátor multimodális kommunikációs aktusokat hoz létre, amelyekkel mind a maga, mind a kommunikációs partnere számára kölcsönösen nyilvánvalóvá kívánja tenni azt a szándékát, hogy a létrehozott multimodális kommunikációs aktusokkal nyilvánvalóvá vagy még nyilvánvalóbbá szándékozik tenni egy $\{I\}$ feltevэшalmazt a kommunikációs partnere számára. A kommunikációs partner a kommunikátorral osztott közös perspektívába helyezkedve interpretálja a kommunikátor által produkált multimodális kommunikációs aktusokat, megfejtí a kommunikátor szándékait, és feloldozza a kommunikátor által közölni szándékozott $\{I\}$ feltevэшalmazt.

Az (1)-ben közölt definícióban a *kommunikációs aktus* terminus többes számú alakban szerepel kifejezendő a kommunikáció dinamikus szekvencialitását. Ezenkívül a meghatározás explicitté teszi a verbális kommunikáció perspektivikusságát, intencionalitását és multimodalitását. Továbbá a definíció a kommunikáció produkciós és interpretációs oldalát is figyelembe veszi, ami a definíció kiindulópontjául szolgáló sperber–wilsoni (1995 [1986]: 63) kommunikációdefinícióból hiányzik, hiszen az csak a produkciós oldalra koncentrált.

A multimodális verbális kommunikáció fogalmának és egységének a tisztázása után a következők részben röviden jellemezzük a nem verbális kommunikációt, kitérve arra, hogy a nem verbális modalitások használata révén megfogalmazott üzenetek milyen viszonyban lehetnek a verbális úton közölt információval.

3. A nem verbális kommunikáció a multimodális verbális kommunikációban

A nem verbális üzenetek küldésének és fogadásának lényeges szerepe van a társas interakció, így a kommunikáció sikerességében (Forgó 2011: 113–128). A multimodális verbális kommunikáció egészének folyamatától elválaszthatatlan a nem verbális kommunikáció. A mindennapi szociális érintkezésben a verbális és nem verbális üzeneteket együttesen használjuk, a verbális és nem verbális modalitásokban zajló információkövetítés általában egymásra épül, egymással párhuzamosan, egyidejűleg valósul meg, azonban más-más célokat szolgál. A nem verbális kommunikáció kísérheti a szóbeli közlést nyomatékosítva, megismételve vagy kiegészítve azt (Ekman–Friesen 1981; Németh T. 2005; Forgó 2011: 113–128). Sőt az is előfordulhat, hogy a nem verbális kommunikáció helyettesíti a verbálisat, azaz a verbális modalitásban megkezdett információkövetés a nem verbális modalitások

valamelyikében folytatódik a 2. fejezetben említett pragmatikai munkamegosztás keretében az együttes jelentéskonstruálás során. Továbbá az is megtörténhet, hogy a verbális és nem verbális kommunikációban közölt információ ellentmond egymásnak (l. még az 5.2. szakaszt, illetve Ekman–Friesen (1981), Németh T. (2005) és Forgó (2011: 113–128)).

A nem verbális kommunikáció a multimodális verbális kommunikációban elsősorban a beszélő érzelmeinek, szándékainak és attitűdjeinek kifejezésére, az interakció szabályozására, az interperszonális viszonyok kifejezésére szolgál, de alkalmas lehet konkrét és absztrakt referensek kijelölésére is, azaz a verbális kommunikáció által betölthető funkciókkal rendelkezik (vö. pl. Patterson 1983; McNeill 1992; Kendon 2004; Németh T. 2005; Burgoon–Guerrero–Floyd 2010; Knapp–Hall–Horgan 2014). Ha a verbális és a nem verbális modalitásban keletkezett információ egymásnak ellentmond a multimodális verbális kommunikációban, akkor a nem verbális szint többnyire felülbírálja a verbálisat, és a kommunikációs partnerek a nem verbális kommunikációban látottaknak/hallottaknak hisznek, mivel a „testi” nem verbális jelekkel kevésbé lehet nem őszinte, hazug, megtévesztő üzeneteket közvetíteni. Mindemellett a kommunikátor a nem verbális viselkedésével befolyásolhatja a befogadó attitűdjeit és meggyőződéseit (Guyer et al. 2019). Németh T. (2005: 84) példájával szemléltetve, ha a buszon megfordulva, leszálláshoz készülődve hátizsákunkkal fejbe csapjuk a mellettünk állót, aki a bocsánatkérésünkre haragos tekintettel, felhúzott szemöldökkel, ingerült mimikával, fogai közt sziszegve azt válaszolja, hogy *Nem történt semmi*, akkor az általa produkált nem verbális jelekből tudhatjuk, hogy haragszik, és a verbális bocsánatkérés elfogadásának kötelező udvarias aktusa nem volt őszinte a részéről. A példában a beszélőnek a nem verbális kommunikáció révén kifejezett érzelmei, attitűdjei ellentmondanak a verbális információnak, és az előbbiek a hihetőek.

A nem verbális kommunikációval foglalkozó szakirodalomban Forgó (2011: 113–128) megemlíti, hogy a nem verbális kommunikáció nem mindig tudatos és szándékos. Ezeket a nem tudatos és nem szándékos viselkedéseket metakommunikációnak³ nevezi. A metakommunikáció nem tudatos viselkedésformái előfordulhatnak a nem verbális kommunikáció akusztikus és vizuális modalitásában is. Forgó (2011: 113–128) a (2)-ben szereplő metakommunikációs eszközöket sorolja fel.

³ A *metakommunikáció* fogalmát a Bateson által vezetett Palo Alto-i iskola vezette be. Watzlawick és munkatársai (1967: 48–49) – Palo Alto-i iskola képviselőinek – megközelítése szerint „nem lehet nem kommunikálni”, mivel a cselekvés és a nem cselekvés, a beszéd vagy a csend egyaránt üzenetértékkel (message value) rendelkeznek. A Palo Alto-i iskola alaptételét a Poyatos-féle modell is követi (Poyatos 2015), mely az interakciót külső és belső komponensekre osztja, ezek a komponensek az üzenetváltás tulajdonságait határozzák meg. Az interakció komponenseinek megnevezését jelentős mértékben irányítja az emberi kommunikáció azon tulajdonsága, hogy a tevékenységek és a „nem tevékenységek” egyaránt információt hordoznak.

- (2) vokális jelek: hangsúly, hanglejtés, beszédtempó, ritmus, szünet, hangerő, hangszín;
tekintet;
mimika;
gesztusok: a végtagok, illetve a fej mozgása;
testtartás, mind az ülő, mind az álló helyzet tekintetében;
térközsabályozás (proxemika)

A multimodális kommunikáció (1)-ben közölt definíciója alapján a verbális kommunikációt szándékos viselkedésnek tartjuk. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a multimodális verbális kommunikációban előforduló nem verbális viselkedés nem feltétlenül szándékos és tudatos. Amennyiben szándékos és tudatos, akkor nem verbális kommunikációról beszélhetünk. A nem verbális kommunikáció nem azonos a Forgó (2011: 113–128) által metakommunikációnak nevezett viselkedéssel. Az (1) értelmében nem szerencsés a *kommunikáció* utótagot használni a *metakommunikáció* kifejezésben. Tanulmányunk további részében a kommunikátor nem szándékos, nem tudatos mozgásait, testi jelzéseit nem nevezzük kommunikációnak, hanem rájuk a tágabb értelmű *nem verbális viselkedés* terminust használjuk. A nem verbális viselkedés tehát magában foglalja a szándékosan és tudatosan létrehozott nem verbális kommunikációt, valamint a nem szándékos, nem tudatos viselkedési formákat is. Azt is meg kell jegyeznünk Verschueren (1999) nyomán,⁴ hogy a nem verbális viselkedés félig tudatos, félig szándékos is lehet, azaz tulajdonképpen a tudatosság vs. nem tudatosság, illetve a szándékosság vs. nem szándékosság egy-egy skála végpontjait jelölik, és a kommunikátor aktuálisan végrehajtott nem verbális viselkedése a skálák végpontjai között helyezkedik el valahol. Tanulmányunk 5. fejezetében a kiválasztott videórészletben a nem verbális vizuális modalitás elemzése során a nem verbális viselkedési formákat vizsgáljuk, a tudatosság és szándékosság kérdésében nem foglalkozunk állást, figyelmünket arra koncentráljuk, hogy az aktuális kommunikátor által végrehajtott nem verbális viselkedésből milyen információ olvasható ki, illetve esetenként annak mi a viszonya a verbális modalitásban közltekhez.

A nem verbális modalitásokban végrehajtott viselkedési formák között vannak univerzálisak és kultúraspecifikusak is. Az univerzálisak közé sorolhatók az alapérzelmekhez kapcsolódó arckifejezések, mint például a boldogság, a szomorúság, a félelem, a szégyen vagy a zavar kifejezései (Ekman 1971; Keltner–Lerner 2010). A kultúraspecifikusak közé sorolható a nem kifejezése Bulgáriában, amely bólogatással valósul meg (szemben a magyar kultúrával, amelyben fejrázással), vagy a nyelv kinyújtása a nyugati kultúrában csúfolódást, míg a tibetieknél üdvözlést jelent (Forgó 2011: 131), tehát egy gesztushoz más-más jelentés társulhat a kultúráról függően, az eltérő alkalmazásuk pedig zavart, félreértést eredményezhet (Axtell 1998).

A nem verbális kommunikáción belül alapvetően két kommunikációs modalitást szokás megkülönböztetni, az akusztikusát és a vizuálisat (l. fentebb is). Az akusztikus

⁴ Verschueren (1999) a tudatosság, szándékosság említett fokozatait a verbális kommunikációra vonatkoztatta, de mivel a nem verbális kommunikáció ugyanúgy jelrendszeren alapuló kommunikáció, mint a verbális kommunikáció, ezért kiterjeszthető ez a szemlélet a nem verbális viselkedésre is.

csatornán és a vizuális módon észlelhető modalitásban megvalósuló nem verbális viselkedés megjelenik a verbális kommunikáció diskurzusaiban. Mivel tanulmányunk Bevezetésben jelzett célja a vizuális modalitású nem verbális viselkedés elemzése, ezért a továbbiakban az akusztikus modalitással nem foglalkozunk. Navarro (2011) nyomán a (3)-ban felsorolunk néhány példát a vizuális modalitásban megvalósítható nem verbális viselkedési formákra.

(3) Vizuális nem verbális viselkedési formák:

Fej:

- Bólogatás: egyetértés (Navarro 2011: 342)
- Fejrázás: egyet nem értés (Navarro 2011: 342)
- Felszegett áll: agresszivitás (Navarro 2011: 318)
- Félredöntött fej: behódolás (Navarro 2011: 273)

Mimika:

- Szemöldök-összehúzás, homlokráncolás: düh, harag (Navarro 2011: 279)
- Összeszorított szemhéj: negatív hír vagy esemény kizárása (Navarro 2011: 282)

Gesztusok:

- Hátra tett kezek: „fejedelmi póz” (Navarro 2011: 192)
- Csipőre tett kezek: dominancia, területkijelölés (Navarro 2011: 198)
- Tarkóra kulcsolt kéz: dominancia (Navarro 2011: 204)
- Keresztbe tett karok: zárkózottság (Navarro 2011: 153)
- Ujjal mutogatás: negatív jel a másik ember felé (Navarro 2011: 227)
- Széttárt ujjak egymáshoz érintése: önbizalom (Navarro 2011: 239)
- Kéztördelés: aggodás (Navarro 2011: 242)
- Felfelé fordított tenyér: együttműködés, alárendeltség (Navarro 2011: 361)
- Lefelé fordított tenyér: dominancia (Navarro 2011: 362)

Testtartás:

- „Teknősbéka-effektus” (a vállak fülek irányába húzása): szerénység, önbizalomhiány (Navarro 2011: 176)
- Törzsdöntés: a másik ember számunkra zavaró, kellemetlen (Navarro 2011: 146)
- Hanyag testtartás: dominancia (Navarro 2011: 171)
- Egyenes törzs: figyelem, koncentráció (Navarro 2011: 279)
- Görnyedt testtartás: unalom (Navarro 2011: 363)
- Vállvonogatás: tudatlanság, kétely (Navarro 2011: 175)

Lábak:

- Egyik lábfej kifordítása: távozási szándék (Navarro 2011: 110).
- Lábujjak felemelése (sarok a földön): pozitív hangulat, öröm (Navarro 2011: 114).
- Lábterpesz: területfoglalás, dominancia (Navarro 2011: 116).
- Keresztbe tett lábfejek: kényelmetlenségérzet (Navarro 2011: 121).

Tanulmányunk 5. fejezetében, a *Csatt: Koronavírus-vita* című 2020. szeptember 21-i műsor egy részletének elemzése során az itt bemutatott, valamint a Pease (2006), Navarro (2016) és a saját megfigyeléseink által azonosított nem verbális viselkedési formákból indulunk ki. Mielőtt azonban rátérnénk az 5. fejezetben az elemzéseinkre, a 4. részben bemutatjuk a korpuszunkat és a multimodális elemző eszközünket.

4. A korpusz bemutatása és az elemző eszköz

Korpuszunkat a *Csatt* című politikai vitaműsor 2020. szeptember 21-i adásának részlete képezi.⁵ A *Csatt* vitaműsor jelenleg is fut az ATV csatornán Rónai Egon műsorvezetésével. Az elemzett műsor témája a koronavírus-járvány volt. A vírus komolyságát és veszélyességét, valamint a meghozott korlátozó intézkedéseket támogató oldalon foglalt helyet Boldogkői Zsolt biológus, a Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kara Orvosi Biológiai Intézetének tanszékvezető egyetemi tanára, valamint Falus Ferenc, orvos (tüdőgyógyász). Velük szemben, némiképp ellenvéleményt megfogalmazva, magukat „vírusrealistának” hívó Tamasi József, orvos és Gödény György, szakgyógyszerész képviselték álláspontjukat. Maga a vitaműsor 45 perc hosszúságú, az általunk elemzett rész 12 perc 7 másodperc (11:24-nél kezdődik). Azért ezt az egységet választottuk, mert ebben a részletben minden résztvevő megfelelően látszódik, továbbá már belejötték annyira a vitába, hogy gördülékenyen menjen a társalgás, valamint ez a szakasz egy témaegység köré épül.

A multimodális annotáció a szóbeli verbális és nem verbális viselkedés kódolására és elemzésére szolgál. A kommunikáció multimodális vizsgálata során a kutatók a különböző szinteket egymástól elválasztva vizsgálják. A nem verbális jelek elemzésekor azokat elkülönítve jegyzik le, például az arckifejezések, a tekintet, a fej mozdulatai, a kézforma, a testtartás egymástól függetlenül annotálандók. A kutatás céljának megfelelően bővíthetők az elemzésbe bevont kategóriák, például a szemöldök, a tekintetmintázatok vagy a vállmozdulatok kategóriáinak hozzáadásával (Abuczki 2011; Blache et al. 2010; Tóth 2011; Szabó–Béres–Guba 2020). A gesztusok a beszéd gyakori kísérői, amelyek a beszéd során váltakoznak. A különböző gesztusokat egységekre (gesture unit) lehet bontani. Egy gesztusegységen a statikus testhelyzet/fázis és a következő statikus testhelyzet/fázis közötti szakasz értendő (Kendon 1980). Előfordulhat azonban az is, hogy két vagy több eltérő gesztus váltakozik statikus testhelyzet/fázis megjelenése nélkül, így elkülöníthető egy gesztusegység a dinamikus fázisok váltakozásakor is (Seyfeddinipur 2006: 105; Szabó–Béres–Guba 2020: 54).

Korpuszunkat az ELAN (EUDICO Linguistic Annotator) multimodális elemzésre használható annotációs eszköz segítségével elemeztük.⁶ Az ELAN egy ingyenesen letölthető, holland fejlesztésű szoftver, mely főleg beszélt nyelv, jelnyelv és gesztusok annotálására alkalmas. A program rendkívül felhasználóbarát: személyre szabható, valamint az elemzési sorok (tier) száma korlátlanul bővíthető. Ez azt jelenti, hogy bármilyen jellegű egységet (fejmozgás, arckifejezés-változás, tekintetváltozás

⁵ Az adás megtekinthető a <https://www.youtube.com/watch?v=WTlgoWUH9Mo> linken.

⁶ ELAN 2019. Version 5.8. Nijmegen: Max Planck Institute. <https://archive.mpi.nl/tla/elan>.

stb.) megadhatunk, amire csak szükség van az annotálás során. Ezek az egységek egymás alatt látszódnak, valamint sorba lehet rendezni őket a preferenciáink szerint, így megkönnyítve az annotálás folyamatát. Külön sorba írható a hanganyag, amelyet a kutatás céljainak megfelelően lehet tagolni. Mi az elemzéseinkben a verbális modalitást, azaz a hanganyagot megnyilatkozásokra tagoltuk. Amikor egy megnyilatkozás túl hosszú és nehezen követhető volt, akkor kisebb, jól követhető szakaszokra bontottuk. A nem verbális viselkedésben a vizuális modalitásban elkülönítettük egymástól a fejmozdulatokat, a szemöldökmozdulatokat, a kéz helyzetét és mozgását, a törzs helyzetét, illetve a váll mozgását. Az említett viselkedési formákat mind külön szegmentáltuk valamennyi résztvevőnél, annak megfelelően, hogy mikor történt (állapot)változás az egyes területeken. Az elemzés menetéről és további részleteiről a következő fejezetben számolunk be.

5. Mintaelemzés

5.1. Az elemzésben használt gesztusjegyek

Ahogy korábban már említettük, az ATV *Csatt: Koronavírus-vita* című 2020. szeptember 21-i műsorából választottunk ki egy videórészletet, amelynek hosszúsága 12 perc.⁷ Az annotálást két szinten valósítottuk meg: a beszéd szintjén a jeffersoni konverzációelemzési átírási konvenció alapján (Jefferson 2004), valamint a gesztusok és azok érzelmi jelentéseinek szintjén elsősorban Pease (2006) és Navarro (2016) munkáiból kiindulva.

Az elemzéshez az alábbi táblázatban szereplő gesztusjegyeket vettük fel, amelyekhez a fentebb említett szerzők és saját megfigyeléseink szerint jelentéseket is társítottunk:

Eszköz	Gesztusjegy	Jelentés
Fejmozgás	bólint/bólogat	egyetértés
	fejrázás	egyet nem értés, hazugság
	emelt fő	semlegesség
	felszegett áll	agresszió
	félrehajtott fej	behódolás
	leszegett fej	negatív értékelés
	elfordítja a fejét és nem szól	más vélemény birtoklása
Szemöldök	összehúz	bírálat/nem tetszés
	felhúz mindkettő röviden	üdvözlés
	felhúz mindkettő hosszan	meglepődés, sokk
	aszimmetrikus	kétkelés, bizonytalanság
Törzs	nyitott	nyitottság, őszinteség
	eltakar	ellenségeség
	előre görnyed	unalom, közömbösség
	hátradől	magabiztosság
	egyenes	koncentráltság
	hosszasan merev	stressz
	előredől	érdeklődés

⁷ Jelen dolgozat a jelölt videórészlet elemzésére fókuszál, viszont a kutatás következő szakaszának célkitűzései között szerepel fókuszcsoport bevonása, további beszélgetőműsorok vizsgálata is az 1. táblázatban jelölt gesztusjegyek alapján.

Eszköz	Gesztusjegy	Jelentés
Kézi gesztus	ujjhegyek összeérintése	nyomásgyakorlás enyhítése/kerülése
	eldugja a tenyerét	hazugság
	felfelé fordított tenyér	alázat, együttműködés
	lefelé fordított tenyér	tekintély, hatalom
	felfelé mutató-ujj	figyelem felhívása, parancs, negatív érzelmek
	„torony-sisak”	magabiztosság
	kéz az arcra simul, miközben a hüvelykujj támasztja az állat	negatív értékelés
	tárgy elmozdítása	proxémika, térkijelölés, dominancia kifejezése
	elnyomja magát az asztaltól	egyet nem értés
	lefelé fordított tenyér széttárt ujjakkal	őszinteség
	félig kulcsolja össze a kezét	stressz
	tenyerét mutatja a partnernek	egyet nem értés
	ikonikus gesztus	egy fogalom megformálása
	indexikus gesztus	rámutatás
	szeletelő mozdulat	hangsúlyozás
	ököl	agresszió

1. táblázat

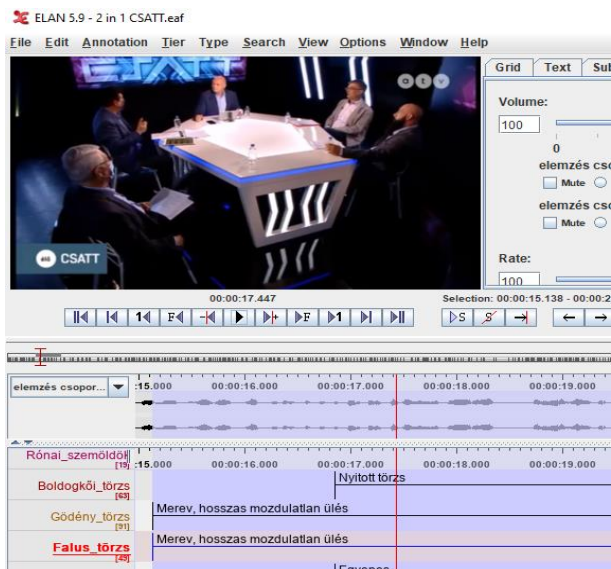
Az elemzés során a vizuális modalitású nem verbális viselkedést megvalósító eszközökkel végrehajtott gesztusjegyek és az azokhoz társuló jelentések Pease (2006), Navarro (2011; 2016), illetve a saját megfigyeléseink alapján

A gesztusok lehetséges jelentéseivel foglalkozó szakirodalom külön kitér arra, hogy a gesztusok hogyan teszik lehetővé az interperszonális attitűdök megnyilvánulását (vö. Bitti 2014: 1343). Emellett az arckifejezések a beszélő érzelmeiről is árulkodnak, melyek egyértelműsítéséhez a vizuális modalitáson kívül a további modalitások és a kontextus tulajdonságainak bevonására is szükség van (Farley 2021). Az arckifejezés a tekintet irányulásával, a testtartással, a hangnemmel stb. együtt hozzájárul az interperszonális attitűdök leolvashatóságához. Ilyen például a barátságosság szemben az ellenségesességgel, a dominancia/felsőbbrendűség szemben a behódolással/alacsonyabb rendűséggel, a szívéllyesség/melegség szemben a hidegséggel, a hajlandóság/elfogadás szemben a visszautasítással, a tetszés szemben a nem tetszéssel és a formalitás szemben az informalitással. A dominancia/felsőbbrendűség kifejeződéséhez például egy olyan arckifejezés járul, amelyet főként a szemöldök és a szemhéj mozgása generál (Bitti 2014: 1343).

Mivel a korábbi elemzések a különböző gesztusok együttes előfordulását mutatták, elemzéseink során mi is összetetten vizsgáltuk a gesztusokat, vagyis nem választottuk őket szét egymástól. Továbbá figyelembe vettük a kontextust is, mivel a különböző kontextusok jelentésbeli eltérésekhez vezethetnek. A verbális jelekhez hasonlóan, a nem verbális jelekhez is társulhat többféle jelentés, a kontextusnak pedig egyértelműsítő szerepe lehet. Mindezekből az következik, hogy a multimodális elemzésben a kommunikációban részt vevő felek megnyilvánulásainak leírásakor egy komplex jelenséget kell vizsgálni: a gesztusokat, mimikát, beszédet és kontextust együttesen kell figyelembe venni. Végül még egy módszertani szempontot kell szem előtt tartani. Ahhoz, hogy pontos multimodális elemzések szülessenek, azt is

meg kellett figyelni, hogy az éppen vizsgált kommunikációs szereplő nem verbális viselkedése a személyiségéhez társított alapgesztus lehet-e, vagy a pillanatnyi kontextusban elhangzottakra/látottakra adott reakció.

Tekintsünk egy példát! A műsorban Falus Ferenc testtartására a merev, hosszas, mozdulatlan ülés és a zárt törzs volt a jellemző. A zárt törzs önmagában véve jelenthet zárkózottságot vagy ellenségességet. A videót nézve azonban Falus beszédjéből ez nem volt érzékelhető. Ebből persze még nem következik azonnal az, hogy a nem verbális viselkedés felülírja a verbális, és Falus csak megjátszotta volna, hogy nyitott, és magabiztosan vállalja véleményét. Az annotálás közben arra lettünk figyelmesek, hogy a zárt testtartás vagyis a törzs eltakarása nála akkor is jelen volt, amikor éppen nem nála volt a szó. Valamint folyamatosan dokumentumok voltak a kezében, amelyeket az ölében tartott, és csak akkor tette fel kezeit az asztalra – szintén a papírokkal együtt – és vált ezáltal nyitottá a törzse, amikor megszólalt. Ebből tehát arra is lehet következtetni, hogy a zárt törzs Falus Ferencnél az alapvető ülő testtartás, és nem az adott kontextushoz kötődik, nincs vagy kevésbé van jelentősége az elemzés szempontjából. Éppen ezért a 2 jegy közül a merev, hosszas, mozdulatlan ülést választottuk, mert amikor Falus „kilép” ebből a tartásból, és úgy kerül beszédhelyzetbe, hogy a zárttság mégis megmarad, akkor lesz annak jelentése. Míg ha mindkét esetben a zárt törzset vesszük alapul, úgy az elveszti az adott pillanatban az adott kontextusbeli jelentését.

1. kép
Részlet az ELAN-ablakból

A következő alfejezetben vegyük sorra a vita résztvevőit, és jellemezzük nem verbális viselkedésüket!

5.2. Az egyes szereplők nem verbális viselkedésének jellemzése

Boldogkői Zsolt: Összefoglalóan elmondható, hogy nagyon sűrűn gesztikulál. Jelen tanulmányunkban legjellemzőbb kézi gesztusait, majd törzsének állapotát, illetve szemöldökének leggyakoribb mozdulatait emeltük ki. A perjel jobb oldalán látható az összes lejegyzett gesztus, a bal oldalán pedig az a mennyiség, ahányszor az adott gesztus előfordult:

- a) **Toronysisak 10/47:** az asztalra merőlegesen, kézfejjével „toronysisakot” formálva összeérinti az ujjbegyeit, ami azt jelenti, hogy magabiztos a témával kapcsolatban, és hisz abban, amit mond.
- b) **Ujjbegyek összeérintése 6/47:** egyik kezén a hüvelykujj, mutatóujj és a középső ujj összeérintése, amivel azt közvetíti, hogy nem akar nyomást gyakorolni a partnerre.
- c) **Lefelé tartott tenyér 4/47, felfelé tartott tenyér 4/47,** vagyis váltakozik a domináns és az együttműködő szerep. A **lefelé tartott tenyér széttárt ujjakkal 3/47** az őszinteséget fejezi ki.
- d) **Nyitott törzs 35/60:** tovább erősíti az őszinteséget és barátságosságot.
- e) **Összehúzott szemöldök 20/49,** ami a nem tetszést fejezi ki, valamint a **felhúzott szemöldök 21/49,** ami annak a jele, hogy gyakran meglepődött azon, amit a vitapartnere mondott. Ugyanakkor fejmozgásán több esetben is a bólogatást lehetett látni.

2. kép
Boldogkői Zsolt

A gesztusokat ha egyenként vizsgáljuk, láthatjuk, hogy nagyrészt pozitív jelentésekről van szó. A műsorra érkezett visszajelzések alapján az látszik, hogy mégis sokan ellenszenvesnek ítélték meg Boldogkői „stílusát”. Ennek az lehet az oka, hogy a néző sem egyesével figyeli a szereplőket, hanem összehasonlít, még ha mindez tudattalanul is zajlik. Boldogkői Gődényhez és Tamasihoz képest a sokféle és gyorsan váltakozó gesztikulációja, valamint a heves verbális kommunikációja miatt ingerlékenyebbnek, zavarodottabbnak, esetleg agresszívebbnek is tűnhet. Boldogkői Zsolt tehát nem önmagában véve kelt negatív benyomást – hiszen gesztusaihoz a nyitottság, magabiztosság, nyomásgyakorlás nélküli kommunikáció

fűződik, sőt, a váltakozó gesztikuláció az őszinteség jele –, hanem a hozzá képest vélhetően tudatosan higgadtnak látszó vitapartnerei miatt.

Tamasi József: Boldogköivel ellentétben, nála nagyon kevés gesztikuláció figyelhető meg. Ha éppen használ kézi gesztust, akkor az leginkább a felfelé tartott tenyér **16/54**, ami az együttműködését fejezi ki nem verbális szinten. Azonban legtöbbször tenyere nem látszódik **34/54**, az ölébe helyezi, így testtartására is a zárt törzs lesz a jellemző. Felvetettük a kérdést, vajon szándékos-e, hogy alig gesztikulál? Falus példájához igazodva, Tamasinál is felvethető, hogy a zárt törzs és a tenyér eltakarása az alaphelyzete-e (bár ő nem tart semmit sem a kezében), csak-hogy Falus, Tamasival ellentétben, természetes módon gesztikulált is a beszéd közben. Az, hogy nem gesztikulálunk, ugyanúgy lehet tudatos, mint ahogy tudatosan mozdulatokat is megtanulunk a benyomáskeltés vagy a manipuláció érdekében. A szándékosságot bizonyítani azonban nem, vagy csak nagyon ritkán lehetséges, erre a kutatásban mi nem vállalkoztunk.⁸

3. kép
Tamasi József

Falus Ferenc: Folyamatosan papírokat tart a kezében, így nincsenek jellemző kézi gesztusai. Majd a statisztikai adatokat tartalmazó dokumentumokat többször megmutatja a kamerának bizonyíték gyanánt. Azonban túlságosan hozzáragad ezekhez a statisztikai adatokhoz, a felolvasáshoz, ráadásul a maszkját igazgatja többször, ami neki is zavaró, és annak is, aki nézi. Ez már alapvetően is csorbitja a pozitív szerepet azokkal szemben, akik „megtisztelik a nézőt, hogy nem maszk mögül motyognak.”⁹ Merev, hosszadalmas, mozdulatlan ülés jellemzi. Hiába a szakértelem és a sok bizonyíték az érveihez, ha közben a gesztusok szintjén kevésbé látszódnak az önbizalom jelei.

⁸ Például ha valaki hazudik, de tudatában van annak, hogy ha pislog, vagy tekintetét máshova szegezi, akkor könnyebben lebukhat, akkor megpróbál a válaszádnál szándékosan pislogás nélkül a partner szemébe nézni. Ez a szándékosság azonban ugyanúgy lebukatható, ha néhány tizedmásodperccel tovább tart a természetes reakciónál.

⁹ Tamasi megjegyzése.

4. kép
Falus Ferenc

Gődény György: Kiemelkedő számban látható nála a **lefelé tartott tenyér 42/103**, ami a tekintély, hatalom jele. Jellemző még a **szeletelő mozdulat 17/103**, amellyel kiemeli, hangsúlyozza mondanivalóját. Egyedüli az asztalra tett kéz (palack markolása), amely a térkijelölés, a dominancia jele. Törzsével többször hátradől, amivel magabiztosságot sugall. Mikor lehajtja a fejét, negatív értékelést jelez a partner irányába. Ő volt az egyetlen, akinél megjelent az ökölbe szorított kéz, ami az agresszió jele, és az a kézi gesztus, amely ellentmondhat annak a képnek, hogy higgadt lenne. Összességében azonban határozott, magabiztos, domináns személynek érzékelhető, ami meggyőző lehet a néző számára. Elvégre, kinek is hinnénk jobban? Annak, aki mindenféle bonyolult ábrát mutogat, vagy aki a pusztá mozdulataival uralja a témát és a teret? További kérdés azonban, hogy a végtelen magabiztosság valós tudáson alapul-e, vagy egy jól felépített benyomáskeltési stratégián.

5. kép
Gődény György

Rónai Egon: Jellemző kézi gesztusa a lefelé mutató tenyér, ami a tekintély, hatalom jele, és az ujjhegyek összeérintése, azaz hogy részéről nincs nyomásgyakorlás. Miután rákérdez valamire, félig kulcsolja össze a kezét, vagyis bizonytalanságát fejezi ki. Mielőtt közbeszól – pl. Falus beszédébe –, kezét az arcára simítja és hüvelykujjával támasztja az állát, ami a negatív értékelés jele. Ennél a pontnál már fogy az idő, és érzékeli, hogy Falus túl sokat mutogat, elvesz a spontán szóbeli vita, amittől érdekesebb lenne a műsor. Összességében a gesztusok szintjén a műsorvezetői szerep megtartása a jellemző.

6. kép
Rónai Egon

5.3. Példaelemzések

Az egyes szereplők nem verbális viselkedésének összefoglaló jellemzése után vegyünk néhány konkrét részletet az elemzett korpuszból, amelyeken keresztül bemutatjuk elemzési eljárásunkat, amely révén az előző alfejezetben szereplő összefoglaló jellemzéseket készítettük. Az egyes részletek elemzését a következőképpen jelenítjük meg. Minden részlethez két ábrát közlünk, egy *a* és egy *b* ábrát, amelyek összetartoznak. Az *a* ábrán az ELAN szoftverrel elemzett részlet látható, amely tartalmazza az adott szereplő nyelvi megnyilatkozásait és az annotált gesztusjegyeket, míg a *b* ábra a részletben szereplő, megfigyelendő gesztusjegy illusztrálására szolgáló kép. A két ábrát követően az adott részletben található nem verbális viselkedés vázlatos elemzését is feltüntetjük.

Tekintsük először a (4)-et, amelyben Boldogkői Zsolt kommunikációjának egy részlete szerepel (BZs-GGy = Boldogkői Zsolt Gödény Györgyhez).

- (4) **BZs-GGy:** [Én önt kifejezetten értelmes embernek tartom, csak egy =
XY:¹⁰ [() Van ()]
BZs-GGy: =PREKONCEPCIÓNAK a foglya. Nem bír kiszabadulni egy
 [információs burokból].
Gödény: [Nem ()] (Csatt: 11:57)

¹⁰ Ebben a fordulóban nem eldönthető, hogy ki a beszélő (Gödény vagy Tamasi).

Boldogkői	= valószínűsíteni igen< biztos vagyok benne .h hogy azt gondolja, hogy igaza van. Sőt .h azt se gondolom, hogy egy ostoba ember. [En őt kifejezetten értelmes embernek tartom, csak egy PREKONCEPCIÓNAK a foglya. Nem bír kiszabadulni egy [információs burokból]		
TC	00:00:27.890 - 00:00:39.810		
Boldogkői_szemöldök	Felhíz röviden		
TC	00:00:28.670 - 00:00:31.310		
Boldogkői_törzs	Nyitott törzs		
TC	00:00:29.095 - 00:00:35.810		
Boldogkői_kéz	„Toronyisak”		
TC	00:00:29.095 - 00:00:35.810		
Boldogkői_fej	Bólintás bólogatás		
TC	00:00:28.723 - 00:00:29.767		
Boldogkői_szemöldök	Felhíz röviden	Felhíz hosszan	Felhíz röviden
TC	00:00:31.341 - 00:00:33.730	00:00:33.761 - 00:00:35.490	00:00:35.524 - 00:00:37.150
Boldogkői_fej	Emelt fő		
TC	00:00:29.797 - 00:00:36.140		
Boldogkői_szemöldök	Felhíz mindkettőt sokáig		
TC	00:00:37.170 - 00:00:40.661		
Boldogkői_törzs	Nyitott törzs		
TC	00:00:35.845 - 00:00:38.190		
Boldogkői_kéz	„Toronyisak”		
TC	00:00:35.845 - 00:00:38.190		
Boldogkői_fej	Félrehajtott		
TC	00:00:36.174 - 00:00:37.400		

1a ábra

Az ELAN szoftverrel elemzett részlet: Boldogkői Zsolt nyelvi megnyilatkozásai és az annotált gesztusjegyek (Csatt 11:57)

1b ábra

Boldogkői Zsolt gesztusainak illusztrálása

Vázlatos elemzés:

- Szemöldök → Mindkét szemöldökét hosszan felhúzza → A szemöldök felhúzása többféle dolgot is jelenthet: meglepődés/sokk, aggodalom, kényelmetlen szituáció. Boldogkői annál a résznél, amikor azt mondja, *nem bír kiszabadulni egy információs burokból*, mindkét szemöldökét sokáig felhúzva tartja, ami a kontextust és a téma fontosságát figyelembe véve ebben az esetben az aggodalom jeleként értelmezhető.
- Kézi gesztus → Toronysisak → Őszintén hisz abban, amit mond, majd ikonikus gesztus → A fogalom – „információs burok” – megformálása.
- Törzs → Nyitott → Barátságosság, nyitottság.
- Fej → Emelt fő → Semleges.

Az (5)-ben Rónai Egon és Boldogkői Zsolt nem verbális viselkedésének elemzését láthatjuk. Rónai Egon mint moderátor fordul a résztvevőkhöz.

- (5) **Rónai Egon:** Valóban őö valóban tegyük meg, hogy ne (.) egymást minősítsék. (Csatt: 12:07)

Boldogkői_kéz		Ikonikus gesztus	
TC		00:00:40.680 - 00:00:42.480	
TC			00:00:40.680 - 00:00:42.480
Rónai	Valóban őö valóban tegyük meg, hogy ne (.) egymást minősítsék.		
TC	00:00:40.666 - 00:00:44.280		
Boldogkői_kéz			Ujjhegyek összeérintése
TC		00:00:42.500 - 00:00:44.340	00:00:44.399 - 00:00:50.070
Rónai_kéz	Tenyérét mutatja a partnernek, mintha eltolná a levegőben		
TC	00:00:41.800 - 00:00:44.300		
Boldogkői_kéz		Tenyérét maga felé tartja	
TC		00:00:53.520 - 00:00:59.640	00:01:07.601 - 00:01:09.820
Rónai_kéz	Vmilyen tárgy elmozdítása	Kéz az arcra simul	
TC	00:00:45.104 - 00:00:50.080	00:00:53.533 - 00:00:59.730	
Boldogkői_kéz	Lefelé fordított tenyér	Ujjhegyek összeérintése	

2a ábra

Az ELAN szoftverrel elemzett részlet: Rónai Egon nyelvi megnyilatkozása, valamint Rónai Egon és Boldogkői Zsolt nem verbális viselkedése (Csatt 12:07)

2b ábra
Rónai Egon és Boldogkői Zsolt gesztusainak illusztrálása

Vázlatos elemzés:

Rónai Egon:

- Kézi gesztus → Tenyerét a partnere felé tartja → Elutasítás.

Boldogkői Zsolt:

- Kézi gesztus → Tenyerét a partnerei felé tartja → Elutasítás.

A (6)-ban ismét egy olyan részletet közlünk, amelyben Boldogkői Zsolt multimedialis kommunikációját figyelhetjük meg.

- (6) **Boldogkői Zsolt:** Tehát a egyik legfontosabb ő állításuk önök(.) nek, hogy (.) lényegében ez a járvány nem létezik. Tehát most ugye ketten vannak itt, de együtt mutatkoznak a (.) Pócs doktortól kezdve (.) idézik ezeket a különféle .h ő (.) nemzetközi idoljaikat. (Csatt:12:10)

Boldogkői_fej			Lezengett fej
TC			00:00:40.955 - 00:00:44.810
Boldogkői_kéz	Ikoniikus gesztus		
TC	00:00:40.680 - 00:00:42.480		
Boldogkői_szemöldök		Felhívó hosszán	
TC		00:00:40.692 - 00:00:41.854	
Boldogkői_törzs		Nyitott törzs	
TC		00:00:40.680 - 00:00:42.480	
TC		00:00:42.500 - 00:00:44.340	
TC	00:00:41.862 - 00:00:44.790		
Boldogkői_törzs		Nyitott törzs	
TC		00:00:42.500 - 00:00:44.340	
Boldogkői	Tehát a egyik legfontosabb ő állításuk önök(.) nek, hogy (.) lényegében ez a járvány nem létezik. Tehát most ugye ketten vannak itt, de együtt mutatkoznak a (.) Pócs doktortól kezdve (.) idézik ezeket a különféle .h ő (.) nemzetközi idoljaikat.		
TC	00:00:43.629 - 00:00:58.270		
Boldogkői_fej		Emelt fő	
TC		00:00:44.642 - 00:00:48.663	
Boldogkői_kéz	Ujjhegyek összehúzóintése		
TC	00:00:44.399 - 00:00:50.070		
Boldogkői_törzs		Nyitott törzs	
TC		00:00:44.399 - 00:00:50.070	
Gödény_kéz		Térképjelölés	
TC		00:00:45.124 - 00:00:50.034	

3a ábra

Az ELAN szoftverrel elemzett részlet: Boldogkői Zsolt nyelvi megnyilatkozásai és az annotált gesztusjegyek (Csatt 12:10)

3b ábra
Boldogkői Zsolt gesztusainak illusztrálása

Vázlatos elemzés:

- Törzs → Nyitott → Öszinteség, nyitottság.
- Kézi gesztus → Ujjbegyek összeérintése → Nincs nyomásgyakorlás.
- Fej → Emelt fő, majd a *nemzetközi idolkajkat* kifejezésnél fejrázás → Ellentétes vélemény.
- Szemöldök → Felhúz hosszan → Meglepődés, nyomatékosítás.

A (6)-beli részletben megfigyelt nem verbális viselkedése alapján Boldogkői Zsolt továbbra is a nyomásgyakorlás szándéka nélkül mondja el az észrevételeit. A fejrázás ebben a beszédhelyzetben az értetlenség jele lehet. Ez kiegészül a felhúzott szemöldökkel, ami továbbra is az aggodalom jelének minősül.

Tekintsük a (7)-et, amelyben Boldogkői Zsolt és Gődény György párbeszédének egy részlete látható, és összpontosítsuk figyelmünket Gődény György nem verbális viselkedésére!

- (7) **Boldogkői Zsolt:** Tehát AZ HOGY EGY e (.) hogy a JÁRVÁNY lényegében egy világhatalmi összeesküvés, tehát ez egy AKKORA abszolút-
Gődény György: Hát ezt ki mondta? (Csatt: 12:20)

TC			00:00:55.881 - 00:00:58.710
Boldogkői_törzs		Oldalra dől	
TC		00:00:53.520 - 00:00:59.640	
Boldogkői	Tehát AZ HOGY EGY e () hogy a JÁRVÁNY lényegében egy világhatalmi összeesküvés,[tehát ez egy AKKORA abszolút -		
TC	00:00:58.339 - 00:01:03.990		
Boldogkői_szemöldök		Felhíz röviden	
TC		00:00:58.742 - 00:00:59.970	
Gödény	() mondjon legyen szíves.		
TC	00:00:58.670 - 00:00:59.720		
Gödény_kéz		Térképjelölés	
TC		00:00:59.700 - 00:01:04.050	
Gödény_törzs		Egyenes	
TC		00:00:59.700 - 00:01:04.050	
Gödény		Hát ezt ki mondta?	
TC		00:01:02.340 - 00:01:03.540	
Gödény_fej	Emelt fő		Leszegett fej
TC	00:00:59.948 - 00:01:03.980		00:01:04.000 - 00:01:04.934
Gödény_szemöldök		Összehúzás	
TC		00:01:00.005 - 00:01:07.390	
Gödény_kéz	Tenyérét mutatja a partnernek, mintha eltolná a levegőben		
TC	00:01:04.071 - 00:01:04.900		
Gödény_törzs		Előredől	
TC		00:01:04.071 - 00:01:04.900	

4a ábra

Az ELAN szoftverrel elemzett részlet: Boldogkői Zsolt és Gödény György nyelvi megnyilatkozásai és az annotált gesztusjegyek (Csatt 12:20)

4b ábra

Gödény György gesztusainak illusztrálása

Vázlatos elemzés:

- Szemöldök → Összehúzás → Bírálát.
- Kézi gesztus → Térkijelölés → Dominancia.
- Törzs → Előredől → Kontextust tekintve indulatosság.

A részletben Gődény György nem verbális viselkedése a dominancia megszerzését és megtartását szolgálja. A térkijelölés erőteljes, a palack markolása úgy, hogy közben a felkarja az asztalon van, egyértelműen a dominanciára törekvést láttatja.

A (8)-ban Gődény György újabb megnyilvánulását elemezzük.

- (8) **Gődény György:** Bocsnát, illet az én számból hallott valaha? Tehát ne mondjon olyan vad vad dolgot, amit soha nem mondtam ki. (Csatt: 12:30)

Gődény_fej	Emelt fő		Leszegett fej
TC	00:00:59.948 - 00:01:03.980		00:01:04.000 - 00:01:04.934
Gődény_szemöldök		Összehúzás	
TC		00:01:00.005 - 00:01:07.390	

Gődény_kéz	Tenyérét mutatja a partnernek, mintha eltolná a levegőben	
TC	00:01:04.071 - 00:01:04.900	
Gődény_törzs		Előredől
TC		00:01:04.071 - 00:01:04.900

Gődény	Bocsnát, illet az én számból hallott valaha?	
TC	00:01:04.086 - 00:01:06.170	
Gődény_kéz		Lefele fordított tenyér
TC		00:01:04.913 - 00:01:06.800
Gődény_törzs		Előredől
TC		00:01:04.913 - 00:01:06.800

Gődény_fej	Leszegett fej	
TC	00:01:04.952 - 00:01:07.370	
Gődény_kéz		Párhuzamos kéz
TC		00:01:06.822 - 00:01:07.590
Gődény_törzs		Előredől
TC		00:01:06.822 - 00:01:07.590

TC		00:01:07.361 - 00:01:09.750
Gődény	Tehát ne mondjon olyan vad vad dolgot, amit soha nem mondtam ki.	
TC	00:01:06.920 - 00:01:09.954	

5a ábra

Az ELAN szoftverrel elemzett részlet: Gődény György nyelvi megnyilatkozásai és az annotált gesztusjegyek (Csatt: 12:30)

5b ábra

Gődény György gesztusainak illusztrálása

Vázlatos elemzés:

- Szemöldök → Összehúz → Bírálát, egyet nem értés.
- Kézi gesztus → Tenyerét a partnere felé tartja, elutasítás → Lefelé fordított tenyér, a hatalom, tekintély jele.
- Törzs → Előre dől → Ebben a kontextusban nem az unalom, hanem az indulat vezérelte mozdulat.
- Fej → Leszegett fej → Negatív értékelés.

Az előre dőlt törzs azt jelenti, hogy Gődény György teljes mértékben vitapartnerre megjegyzéseire összpontosít. Minden egyes gesztusa az egyet nem értést és a negatív attitűdöt sugallja összhangban a verbális megnyilatkozásaival.

A (9)-ben a beszélgetés Boldogkői Zsolt és Gődény György között zajlik.

- (9) **Boldogkői Zsolt:** Ezen a konferencián, amelyen ott voltak mindnyájan? Nem volt arról szó: (.) például (.) jelentésében, hogy az a WHO, aki mögött ott van Bill Gates, azt tervezi az egészet, hogy lebetegítse az a világot és akkor a kisprofé-

Gődény György: Ne jöjjön nekem ilye ilyen dolgokkal. (Csatt: 01:09)

TC	00:01:07.601 - 00:01:09.820	
Boldogkői_törzs		Egyenes
TC	00:01:07.601 - 00:01:09.820	

Boldogkői	Ezen a konferencián, amin ott voltak mindnyájan? Nem volt arról szó: (.) például (.) jelentésében, hogy az a WHO, aki mögött ott van BILL GATES azt tervezi az egészet hogy lebetegítse az a világot és akkor a kisprofé- TC 00:01:09.230 - 00:01:22.947
-----------	---

Boldogkői_szemöldök	Felhúz hosszan	
TC	00:01:09.430 - 00:01:11.960	
Gődény_fej		Fejrázás
TC	00:01:09.785 - 00:01:11.545	
Gődény_szemöldök		Összehúzás
TC	00:01:09.808 - 00:01:12.450	
Gődény_törzs		Egyenes
TC	00:01:09.832 - 00:01:12.740	

Gődény	Ne jöjjön nekem ilye ilyen	dolgokkal
TC	00:01:10.040 - 00:01:11.968	00:01:11.980 - 00:01:12.650
Gődény_fej		Emelt fő
TC	00:01:11.571 - 00:01:12.740	
Gődény_kéz	Feléle fordított tenyér	
TC	00:01:09.832 - 00:01:12.760	

Boldogkői_kéz	Lefelé fordított tenyér	Ujjhegyek összehúzó
TC	00:01:12.480 - 00:01:12.630	00:01:12.650 - 00:01:16.030
Boldogkői_törzs		Nyitott törzs
TC	00:01:12.824 - 00:01:23.030	

6a ábra

Az ELAN szoftverrel elemzett részlet: Boldogkői Zsolt és Gődény György nyelvi megnyilatkozásai és az annotált gesztusjegyek (Csatt: 01:09)

6b ábra
Boldogkői Zsolt és Gődény György, valamint a többi résztvevő
gesztusainak illusztrálása

Vázlatos elemzés:

Boldogkői Zsolt:

- Kézi gesztus → Lefelé fordított tenyér, tekintély jele → Ebben a kontextusban a kérdés esetében jelentheti azt, hogy ennek most súlya van, illetve nyomást gyakorol, hogy akkor most tisztázza magát Gődény György ebben a kérdésben.
- Szemöldök → Felhúz hosszan → Meglepődik azon, hogy tagadni akarják a korábban elhangzottakat.

Gődény György:

- Kézi gesztus → Felfelé fordított tenyér → Alázat, együttműködés.
- Szemöldök → Összehúzás, bírálat, nemtetszés jele.
- Törzs → Egyenes, koncentráltság.
- Fej → Fejrázás, egyet nem értés jele → Emelt fő, semlegesség.

A (9)-ben megfigyelt nem nyelvi viselkedés megerősíti a verbális szinten érzékelhető konfliktust, hiszen a vitázók egy fajsúlyos kérdésbe ütköztek, miszerint Gődényék részt vettek egy olyan konferencián, ahol az alapfeltételezés az volt, hogy a koronavírus keletkezése mögött a WHO és Bill Gates állnak. Boldogkői kézi gesztusai arra utalnak, hogy szándékában áll a kérdés tisztázása. Noha Gődény kézi gesztusai arra engednek következtetni, hogy együttműködésre törekszik, illetve az egyenes törzs szerint figyelemmel követi Boldogkői állításait, a szemöldöke és a fejmozgása ellentétes vélemények birtoklását jelölik. Gődény fejrázása az egyet nem értését fejezi ki, míg a szemöldöke az elmondottakkal kapcsolatos nemtetszésére enged következtetni. Boldogkői szemöldöke pedig érzékelteti a vitapartner állításaiból fakadó meglepettségét.

Végül tekintsük a (10)-et, amelyben Tamasi József multimodális viselkedésére koncentrálunk.

- (10) **Tamasi József:** Nagyon öö nagyon szánalmasnak tartom, hogy egy tudósemler ilyen állításokat fogalmaz meg és minősít másokat.

(Csatt: 12:54)

Boldogkői_szemöldök		Felhív mindkettőt sokáig	
TC		00:01:25.519 - 00:01:27.430	
Tamási	Nagyon óó nagyon szánalmasnak tartom, hogy egy tudósemler ilyen állításokat fogalmaz meg és minősít másokat.		
TC	00:01:25.790 - 00:01:32.627		
Boldogkői_fej		Emelt fő	
TC		00:01:26.797 - 00:01:28.373	
TC			00:01:26.953 - 00:01:28.313
Boldogkői_törzs			Nyitott törzs
TC			00:01:26.953 - 00:01:28.313
Tamási_kéz	rámutatás		
TC	00:01:25.950 - 00:01:28.311		
TC	00:01:27.469 - 00:01:28.398		
Tamási_fej		Emelt fő	
TC		00:01:28.397 - 00:01:30.190	
Tamási_kéz		Szeletelő modulát	
TC		00:01:28.420 - 00:01:32.390	
Tamási_törzs		Egyenes	
TC		00:01:28.420 - 00:01:32.390	
Boldogkői		De én nem gondoltam, hogy letagadják ezt,[tehát nem () - [	
TC		00:01:32.260 - 00:01:35.120	
Tamási_fej		Emelt fő	
TC		00:01:30.209 - 00:01:34.610	
TC	00:01:28.429 - 00:01:43.450		

7a ábra

Az ELAN szoftverrel elemzett részlet: Tamasi József és Boldogkői Zsolt nyelvi megnyilatkozásai és az annotált gesztusjegyek (Csatt: 12:54).

7b ábra

Tamasi József gesztusainak illusztrálása

Vázlatos elemzés:

- Kézi gesztus → Indexikus: rámutatás → Válasz kikerülése és támadás
→ Szeletelő mozdulat: hangsúlyozás, nyomatékosítás.
- Fej → Emelt fő: semlegesség.
- Törzs → Egyenes: koncentráltság.
- Szemöldök → Összehúzó: bírálat, nemtetszés.¹¹

A (10)-es részlet Tamasi korábban jellemzett nem nyelvi viselkedését jelentős mértékben alátámasztja (l. fentebb 5.2.), hiszen az emelt fő a semlegességet, az egyenes törzs a koncentráltságot sugallja, míg a bal karja az asztal alatt helyezkedik el. Ezzel szemben a szemöldök összehúzása a nemtetszését fejezi ki. Tamasi indexikus kézi gesztusaival egyrészt rámutat a vitapartnereire, másrészt kikerüli a válaszadást és támadja a másik felet, ezzel kiemelve a csoport elhatárolódását. A „szeletelő” kézi mozdulatokkal nyomatékosítja és hangsúlyozza a nyelvi viselkedését, egyúttal a nemtetszését és a vele szemben ülők iránti attitűdjeit.

6. Összegzés

Tanulmányunk fő célja annak vizsgálata volt, hogy a vizuális modalitású nem verbális viselkedés milyen szerepet tölt be a multimodális verbális kommunikációban. A 2. fejezetben definiáltuk a multimodális verbális kommunikációt, amelynek négy alaptulajdonságát emeltük ki: szekvencialitás, perspektivikusság, intencionalitás és multimodalitás. Alapegységének a multimodális kommunikációs aktust tekintettük, amely az elemzéseink számára is kiindulópontul szolgált. A 3. fejezetben a nem verbális kommunikáció lehetséges modalitásait és szerepét tárgyaltuk a multimodális verbális kommunikációban, és bevezettük a nem verbális viselkedés fogalmát, az intencionalitás paramétere mentén elkülönítve a szándékos nem verbális kommunikációtól. A kommunikátor nem szándékos, nem tudatos mozgásait, testi jelzéseit nem neveztük kommunikációnak, hanem rájuk a tágabb értelmű *nem verbális viselkedés* terminust használtuk. A nem verbális viselkedés tehát magában foglalja a szándékosan és tudatosan létrehozott nem verbális kommunikációt, valamint a nem szándékos, nem tudatos viselkedési formákat is. A 4. fejezetben bemutattuk a korpuszunkat, az ATV *Csatt: Koronavírus-vita* című 2020. szeptember 21-i műsorát, amelynek egy 12 perces részletét elemeztük az ELAN szoftver segítségével az 5. fejezetben. A kiválasztott videórészletben a nem verbális vizuális modalitás elemzése során elsősorban a nem verbális viselkedési formákat vizsgáltuk, a tudatosság és szándékosság kérdésében nem foglaltunk állást, figyelmünket arra koncentráltuk, hogy az aktuális kommunikátor által végrehajtott nem verbális viselkedésből milyen információ olvasható ki, illetve esetenként annak mi a viszonya a verbális modalitásban közöltekhöz. Az annotálást két szinten valósítottuk meg: a beszéd szintjén a hanganyagot megnyilatkozásokra tagoltuk és a jeffersoni konverzációelemzési írási konvenciót (Jefferson 2004) alkalmaztuk a lejegyzésben. A nem verbális viselkedés szintjén a gesztusokat annotáltuk, és hozzájuk jelentéseket társítottunk a korábbi szakirodalom és saját megfigyeléseink alapján. Az annotált

¹¹ Tamasi szemöldökéhez jegyzett jellemzés a 10a ábrán nem látható, viszont az annotált ELAN-fájlban szerepel.

gesztusjegyeket és a hozzájuk társítható jelentéseket az 1. táblázatban közöltük. Az elemzés során az egyes nem verbális viselkedési formákat külön-külön szegmentáltuk a vita valamennyi résztvevőjénél, annak megfelelően, hogy mikor történt (állapot)változás az egyes területeken. Az egyes szereplőknél viszont a gesztusokat összetetten vizsgáltuk, vagyis nem választottuk őket szét egymástól. Továbbá figyelembe vettük a kontextust is, mivel a különböző kontextusok jelentésbeli eltérésekhez vezethetnek. A verbális jelekhez hasonlóan, a nem verbális jelekhez is társulhat többféle jelentés, a kontextusnak pedig egyértelműsítő szerepe lehet. Mindezekből az következik, hogy a multimodális elemzésben a kommunikációban részt vevő felek megnyilvánulásainak leírásakor egy komplex jelenséget kell vizsgálni: a beszédet, a nem verbális viselkedést és a kontextust együttesen kell figyelembe venni. Végül még egy módszertani szempontot szükséges szem előtt tartani. Ahhoz, hogy pontos multimodális elemzések szülessenek, azt is meg kell figyelni, hogy az éppen vizsgált kommunikációs szereplő nem verbális viselkedése a személyiségéhez társított alapszesztus lehet-e, vagy a pillanatnyi kontextusban elhangzottakra/látottakra adott reakció.

Eredményeink hozzájárulnak a Bevezetésben feltett két kérdés megválaszolásához. Egyrészt segítenek tisztázni, hogy a multimodális verbális kommunikációban a különböző nem verbális és verbális modalitások kontextusfüggő módon, együttesen hogyan hozzák létre a közvetített tartalmakat. Másrészt, a *Csatt: Koronavírus-vita* című műsorban részt vevő szereplők verbális és nem verbális viselkedésének multimodális elemzése szempontokat nyújt annak eldöntéséhez, hogy miért olyan népszerűek a járványszkeptikus és oltásellenes nézetek a kommunikációelemzés perspektívájából.

Hivatkozások

- Abuczki Ágnes 2011. A multimodális interakció szekvenciális elemzése. In Németh T. Enikő (szerk.) *Ember-gép kapcsolat. A multimodális ember-gép kommunikáció modellezésének alapjai*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 133) Budapest: Tinta Könyvkiadó. 119–144.
- Abuczki Ágnes – Bódog Alexa – Németh T. Enikő 2011. A multimodális pragmatikai annotáció elméleti alapjai az ember-gép kommunikáció modellálásában. In Németh T. Enikő (szerk.) *Ember-gép kapcsolat. A multimodális ember-gép kommunikáció modellezésének alapjai*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 133) Budapest: Tinta Könyvkiadó. 179–201.
- Axtell, Roger E. 1998. *Gesztusok. Ajánlott és tiltott testbeszéd-megnyilvánulások a világ minden tájáról*. Pécs: Alexandra Kiadó.
- Bitti, Pio E. Ricci 2014. Facial expression and social interaction. In Cornelia Müller – Alan Cienki – Ellen Fricke – Silva Ladewig – David McNeill – Jana Bressen (szerk.) *Body – Language – Communication. An International Handbook on Multimodality in Human Interaction*. Vol. 2. Berlin, Boston: De Gruyter. 1342–1349. doi:10.1515/9783110302028.1342.
- Blache, Philippe – Roxane Bertrand – Emmanuel Bruno – Brigitte Bigi – Robert Essesper et al. 2010. Multimodal annotation of conversational data. *Proceedings of the Fourth Linguistic Annotation Workshop*. Uppsala: Association for Computational Linguistics. 186–191.

- Burgoon, Judee K. – Laura K. Guerrero – Kory Floyd 2010. *Nonverbal Communication*. London, New York: Routledge.
- Ekman, Paul 1971. Universals and cultural differences in facial expressions of emotion. In James K. Cole (szerk.) *Nebraska Symposium on Motivation*. Vol. 19. Lincoln: University of Nebraska Press. 207–284.
- Ekman, Paul – Wallace V. Friesen 1981. The repertoire of nonverbal behavior: Categories, origins, usage, and coding. In Adam Kendon – Thomas A. Sebeok – Jean Umiker-Sebeok (szerk.) *Nonverbal Communication, Interaction, and Gesture*. (Approach to Semiotics 41) Berlin, New York: Mouton Publishers. 57–106. doi:10.1515/9783110880021.57.
- ELAN 2019. *Version 5.8*. Nijmegen: Max Planck Institute. <https://archive.mpi.nl/tla/elan>.
- Farley, Sally D. 2021. Introduction to the special issue on emotional expression beyond the face: On the importance of multiple channels of communication and context. *Journal of Nonverbal Behavior* 45/4 (Special Issue on Emotional Expression Beyond the Face):413–417. doi:10.1007/s10919-021-00377-z.
- Forgó Sándor 2011. *A kommunikációelmélet alapjai*. Eger: ETKF Líceum Kiadó.
- Goodwin, Charles 1981. *Conversational Organization: Interaction Between Speakers and Hearers*. New York: Academic Press.
- Guyer, Joshua J. – Pablo Briñol – Richard E. Petty – Javier Horcajo 2019. Nonverbal behavior of persuasive sources: A multiple process analysis. *Journal of Nonverbal Behavior* 43/2 (Special Issue on Theoretical Approaches to Nonverbal Communication):203–231. doi:10.1007/s10919-018-00291-x.
- Hunyadi, László 2011. Multimodal human-computer interaction technologies. Theoretical modeling and application in speech processing. *Argumentum* 7:240–260.
- Hunyadi, Laszlo – István Szekrényes (szerk.) 2020. *The Temporal Structure of Multimodal Communication. Theory, Methods and Applications*. (Intelligent Systems Reference Library 164) Cham: Springer International Publishing.
- Jefferson, Gail 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. In Gene H. Lerner (szerk.) *Conversation Analysis. Studies from the First Generation*. (Pragmatics & Beyond New Series 125) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 13–31. doi:10.1075/pbns.125.02jef.
- Keltner, Dacher – Jennifer S. Lerner 2010. Emotion. In Susan T. Fiske – Daniel Todd Gilbert – Gardner Lindzey (szerk.) *Handbook of Social Psychology*. Vol. 1. 5. kiadás. Hoboken: Wiley. 317–352.
- Kendon, Adam 1980. Gesticulation and speech: Two aspects of the process of utterance. In Mary Ritchie Key (szerk.) *Nonverbal Communication and Language*. Hague: Mouton. 207–277.
- Kendon, Adam 2004. *Gesture. Visible Action as Utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knapp, Mark L. – Judith A. Hall – Terrence G. Horgan 2014. *Nonverbal Communication in Human Interaction*. 8. kiadás. Boston: Cengage Learning.
- McNeill, David 1992. *Hand and Mind. What Gestures Reveal about Thought*. Chicago: University of Chicago Press.
- Navarro, Joe 2011. *Beszédes testek. Egy FBI-ügynök emberismereti kézikönyve*. Fordította Bánföldi Tibor. Budapest: Nyitott Könyvműhely.

- Navarro, Joe 2016. *Beszédes testek. Egy FBI-ügynök emberismereti kézikönyve*. Fordította Bánföldi Tibor. Budapest: Libri.
- Németh T. Enikő 1990. Az emberi kommunikáció kutatásának néhány alapkérdése. *Néprajz és Nyelvtudomány* 33:43–56.
- Németh T. Enikő 2005. Az osztenzív-következtetési kommunikációtól a verbális kommunikációig. In Ivaskó Livia (szerk.) *Érthető kommunikáció*. Szeged: SZTE Médiatudományi Tanszék. 77–87.
- Németh T. Enikő (szerk.) 2011. *Ember-gép kapcsolat. A multimodális ember-gép kommunikáció modellezésének alapjai*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 133) Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Németh T., Enikő 2015. The role of perspectives in various forms of language use. *Semiotica* 2015/203 (Double Special Issue: Linguistic and Literary Aspects of Perspectivity De-Essentializing Authenticity: A Semiotic Approach):53–78. doi:10.1515/sem-2014-0072.
- Németh T. Enikő 2019. *Daddy* 'apu', *honey* 'édesem', *darling* 'drágám'. Nyelvi és kontextuális kulcsok a perspektívák és intenciók megmutatásához és megfejtéséhez a verbális kommunikációban. *Argumentum* 15:290–303.
- Németh T., Enikő 2020. Linguistic and contextual clues of intentions and perspectives in human communication. In Laszlo Hunyadi – István Szekrényes (szerk.) *The Temporal Structure of Multimodal Communication: Theory, Methods and Applications*. (Intelligent Systems Reference Library) Cham: Springer International Publishing. 3–21. doi:10.1007/978-3-030-22895-8_1.
- Patterson, Miles L. 1983. *Nonverbal Behavior. A Functional Perspective*. New York: Springer.
- Pease, Barbara 2006. *A testbeszéd enciklopédiája*. Fordította Nemes Anna. Budapest: Park.
- Poyatos, Fernando 2015. Nonverbal communication in interaction: Psychology and literature. In Aleksandra Kostić – Derek Chadee (szerk.) *The Social Psychology of Nonverbal Communication*. London: Palgrave Macmillan. 248–271. doi:10.1057/9781137345868_12.
- Seyfeddinipur, Mandana 2006. *Disfluency: Interrupting Speech and Gesture*. (MPI Series in Psycholinguistics 39) Nijmegen: Max Planck Institute.
- Sperber, Dan – Deirdre Wilson 1995 [1986]. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Szabó Éva – Béres Tamara – Guba Csenge 2020. A beszélgetőműsorokban megjelenő kézi gesztusok leírásának egy lehetséges módja. *Jelentés és Nyelvhasználat* 7/1:51–74. doi:10.14232/JENY.2020.1.3.
- Tóth Csilla 2011. Tekintetmintázatok és funkcióik a HuComTech-projekt céljainak tükrében. In Németh T. Enikő (szerk.) *Ember-gép kapcsolat. A multimodális ember-gép kommunikáció modellezésének alapjai*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 133) Budapest: Tinta Könyvkiadó. 101–118.
- Verschueren, Jef 1999. *Understanding Pragmatics*. London: Arnold Publishers.
- Watzlawick, Paul – Janet Helmick Beavin – Don De Avila Jackson 1967. *Pragmatics of Human Communication. A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes*. New York: Norton.

A szerzőkről

Németh T. Enikő (DSc) tanszékvezető egyetemi tanár az SZTE BTK Általános Nyelvészeti Tanszékén és az MTA-DE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH) szegedi munkacsoportjának a vezetője. Fő érdeklődési területe a pragmatika és a diskurzuselemzés, ezen belül jelenleg a multimodális kommunikáció elemzési lehetőségei, az implicit információk korpusz-alapú vizsgálati módjai és az álhírek azonosításának kérdései érdeklik.

Elérhetőség: nemethen@hung.u-szeged.hu

Szabó Éva az SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájában végzett, az MTA-DE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH) tudományos segédmunkatársa, jelenleg a doktori értekezését írja a nyelvi benyomásmáskeltés témaköréből. Érdeklődési területe a politikai diskurzusok elemzése, a (nyelvi) benyomásmáskeltés és a nem verbális kommunikáció.

Elérhetőség: szalayeva0823@gmail.com

Császár Dorina 2021 júniusában szerzett kommunikáció- és médiaszakértő diplomát az SZTE BTK kommunikáció- és médiatudomány mesterképzésén, humán kommunikációkutatás specializáción. Szakdolgozatát az elfogultság-elméletekből kiindulva, interjúztatók kommunikációjának multimodális elemzéséből írta. Érdeklődési területe az audiovizuális műsorokban megjelenő kommunikációs megnyilvánulások multimodális elemzése.

Elérhetőség: dorinn543@gmail.com

Gera Renáta a Szegedi Tudományegyetem magyar szakos hallgatója, nyelvtechnológia specializáción. Érdeklődési területe a nem verbális kommunikáció, valamint a manipuláció és befolyásolás.

Elérhetőség: gerarenata94@gmail.com

Béres Tamara a Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola Elméleti Nyelvészet Programjának hallgatója. Kutatási területe a pragmatika és diskurzus-elemzés, azon belül a verbális agresszió megjelenése a magyar nyelvű közösségi médiában.

Elérhetőség: tamiberes@gmail.com